

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.8>
УДК 811.161.2+39(477)

Світлана Фіялка

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
проспект Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-1855-7574>
fyalka@i.ua

ЗОБРАЖАЛЬНО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

Актуальність дослідження полягає в потребі осмислити репрезентацію феномена війни в сучасній українській поезії. Наукова новизна результатів дослідження зумовлена виокремленням засобів образотворення, за допомогою яких у поезії воєнного часу відображено реакцію на повномасштабне вторгнення РФ та процеси долання травматичного досвіду й демонтажу колоніальних світоглядних структур і наративів. Героями сучасних поетичних творів є військові, волонтери, біженці, представники різних вікових категорій і релігійних переконань, при цьому лейтмотивом творчості стають, з одного боку, біль, страх і трагізм, а з другого — подвиг Збройних сил України та звичайних українців, їхнє спільне прагнення перемогти агресора. Мета статті — схарактеризувати зображально-виражальні засоби сучасної поезії про війну, її символіку, лексико-семантичне наповнення. У дослідженні використано методи структурно-семантичного й контекстного аналізу, інтерпретаційний та описовий методи. Механізмом виявлення образності став асоціативний рівень творів.

У результаті дослідження виокремлено образно-лексичні особливості віршованих творів, які з'явилися у відкритому доступі під час повномасштабної агресії РФ. Окреслено стилістичні функції епітетів, порівнянь, метафор війни, які актуалізують емоційні оцінки та конкретно-чуттєві асоціації автора і читача. Схарактеризовано символічний світ поезії війни, виділено відповідні концепти, які його конструюють: «дім», «світло», «місто», «небо», «пійма» («ніч»), «зима», «лютий» тощо. У складі зображально-виражальних засобів у нових контекстах слова набувають лексичних значень, які тільки частково збігаються із зафіксованими в словниках. Індивідуально-авторські епітети, метафори, порівняння й інші тропи містять асоціації з реаліями воєнного часу, а також хроніками новинних зведень; поети, які безпосередньо воюють, змальовують картини воєнних дій, свідками й учасниками яких вони стали, поетизують тему побратимства. Образна система поетичних творів характеризується оказіональністю, експресивністю, є засобом художньої комунікації, виконує естетичну, когнітивну й комунікативну функції. Вірші про війну породжують нові концептуальні сенси та, безумовно, уже стали невід'ємною частиною національно-визвольної боротьби українців, тому їхній проблемно-тематичний спектр і зображально-виражальні засоби потребують подальших досліджень.

Ключові слова: поезія війни; комунікація; воєнна лексика; епітет; метафора; порівняння; символ.

Вступ. Як відомо, травматичний досвід війн породжує в будь-якому суспільстві появу різноманітного культурного продукту та відповідну колективну рефлексію, раціоналізацію й нові культурні символи (Jomini, Mendell, & Craighill, 2007). Російсько-українська війна вплинула на всі сфери національного буття, не оминувши й політичну, інформаційну, наукову, мистецьку. В умовах повномасштабної збройної агресії РФ спостерігається небувалий сплеск поетичної творчості. Твори сучасних поетів, серед яких є і військові, і цивільні, стають своєрідним літописом подій та емоцій воєнного часу, а інтернет-джерела, зокрема соціальні мережі, дають змогу оперативно розповсюджувати тексти серед широкої аудиторії. Про масштаби поетичного спротиву може свідчити, наприклад, факт, що за перші два тижні портал «Поезія вільних», запущений у березні 2022 року Міністерством культури та

інформаційної політики України, Державним агентством України з питань мистецтва та мистецької освіти й волонтерами, зібрав більше десяти тисяч віршів про війну українською, англійською, французькою, польською, литовською та іншими мовами (Кречетова, 2022). Станом на початок лютого 2023 року на порталі було розміщено вже близько 27 тисяч віршів (Поезія вільних, 2022).

Поезія воєнного часу не лише фіксує світ фізичних речей (руйнування міст і сіл, обстріли, смерть, вимушене переселення, окупацію), а передусім відтворює метафізику внутрішнього світу людей під час війни (Маленко, 2016), почуття і враження та «пропонує особливий спосіб бачення світу, культурних особливостей та універсальї, відчуття особистої гідності та поцінування свободи» (Пастух, 2022). Вона виконує «функцію культурної терапії, надаючи можливість авторів проговорити перед потенційними

читачами власний травматичний досвід; рецепіентам же цей досвід осмислити й зрозуміти у процесі читання, дискусій, обговорень. Це, власне, і є чи не найдієвішим механізмом культури рани» (Пухонська, 2022). Образ віддзеркалює й конкретизує наші враження, життєвий досвід проживання війни, узагальнює й доповнює його. З огляду на це актуалізуються дослідження сучасної поезії, образність якої досягається незвичним поєднанням слів, уживанням їх у переносних значеннях тощо.

Мета статті — схарактеризувати зображально-виражальні засоби сучасної поезії про війну, її символіку, лексико-семантичне наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення тематики війни в художніх творах вивчали С. Бибик (2020), О. Колосова (2020), О. Маленко (2016), Я. Поліщук (2016), О. Пухонська (2017), О. Романенко (2022), М. Стецик (2017) та інші. На думку Т. Пастуха,

наявність образних шаблонів, смислових банальностей, риторичних фігур у віршах може бути сприйнято — з точки зору модерної естетики — як низького рівня поетичне письмо. Та з точки зору культурної антропології такі вірші мають цінність, оскільки у своєму різнобічному представленні та функціонуванні вони виявляють і підтримують почуття індивідуальної та колективної ідентичності. Словом і в слові твориться наш світ, слово підтримує моральний дух і армії, і тилу; а цей дух <...> є визначальним у веденні війни. (2022, с. 24)

Характерною ознакою поезії воєнного часу вважають динаміку емоційного супроводу війни залежно від поточних подій. Тобто за змістом поетичного твору можна з'ясувати, під враженнями від яких подій його написано. Змістово поезія охоплює такі основні теми: евакуацію, тугу за домівками (нерідко зруйнованими); молитовні замовляння; воєнні злочини окупантів (Буча, Бородянка, Ірпінь, Маріуполь, Харків, Ізюм та інші міста й села); присвяти окремим перемогам, містам і особам (російському кораблю, Кримському мосту, визволенню Херсона тощо); маріупольську тематику (драмтеатр, Азовсталь); прокляття в бік агресора тощо (Мачулін, 2022). На думку Т. Цепкало, лінгвопоетичні засоби, «взаємодіючи в системі художнього твору, створюють багатоплановий образ, що впливає на свідомість людини, її розум, почуття і визначає ступінь дієвої образної системи того чи іншого твору» (2008, с. 317).

Методи. У дослідженні застосовано методи структурно-семантичного й контекстного аналізу, інтерпретаційний та описовий методи. Матеріалом дослідження послужили написані й розміщені на особистих сторінках у соцмережі «Фейсбук» після 24 лютого 2022 року твори сучасних українських поетів Г. Бабіча, О. Бика, П. Вишебаби,

Т. Власової, Л. Горової, С. Жадана, О. Ірванця, Ю. Ілюхи, К. Калитко, П. Коробчука, М. Савки, Г. Потопляк, С. Сашук, Б. Томенчука, Н. Фурси. Поезія перших трьох митців вирізняється тим, що створена на самій війні поетами, які стали до лав ЗСУ. Механізмом виявлення образності поетичного тексту став його асоціативний рівень, тобто виникнення і взаємодія у свідомості читача різноманітних асоціацій, пов'язаних з осмисленням художніх образів.

Результати. У сучасній українській поезії використовуються різноманітні зображально-виражальні засоби: епітети, метафори, метонімії, порівняння, антитези, риторичні фігури, символи.

Епітети збагачують твір на структурному та змістовому рівнях, породжуючи символічні образи, надають сказаному додаткових смислів, пов'язаних, насамперед, з емоційними переживаннями. За допомогою епітетів поети провадять індивідуально-авторське моделювання картини світу. Ситуативно-оказіональне поєднання означення й означуваного слова веде до художнього взаємозбагачення поняття та його ознаки, смислових видозмін як означення, так і означуваного. Художні означення визначають самотність художнього мислення автора й особливості його мовленнєвого втілення. В аналізованих текстах граматичну структуру епітетів репрезентовано здебільшого прикметниками, іменниками та прислівниками. Тематика війни безпосередньо простежується в індивідуально-авторських епітетах, які містять асоціації з реаліями воєнного часу, а також хроніками новинних зведень.

Наприклад, у Г. Бабіча, який 2022 року віддав життя за незалежність України, наявні епітети «біль бадьорий», «бризки уламків», «гуслі танків», «розкисле поле», а також «бучанські підвали», «чорні стіни Ірпеня», «щасливі, беззахисні і неприкриті діти». У військового П. Вишебаби яскраво виражені переживання воєнних баталій: «фосфорна злива», «крупнокаліберні голки», «тахікардично грюкати», «сталевий місяць», «нам епоха дісталася з шаблями наголю». У поетеси Т. Власової епітети увиразнюють особистісні хвилювання та цивільне життя у воєнних умовах: «найжачені войовничо міста», «серце моє безшовне», «вологі мої вокзали», «дороги мої, розбиті і не загоєні», «запекла земля», «запеклі люди», «лампова зустріч», «дні занадто яскраві», «ночі занадто чорні», «палюча драконова паща». Яскравою образністю характеризуються й епітети С. Сашук. Це переважно трансформовані війною образи природи («пісні полинні», «невгоєний сніг», «підсердечна крига», «вишневий сніг», «бермудські мапи ситих океанів», «охриплий Дніпро», «листок пустотілий», «вітри непопутні», «літо схолоджене», «весла лелечі», «стебла знеможені»), часу («недужий час», «трикраписта позавтрашня війна») та наслідки особистих переживань спричинених війною руйнувань і людських жертв («розстріляні цеглини», «закатовані

світлина», «імення босі», «кирпаті янголята», «невгоєнеє тіло»). В аналізованих поетичних творах виявлено також асоціації між війною і творчістю: «зашпортані слова», «солоний шрифт», «рвані ноти» (С. Сашук), «пекуча кирилиця» (К. Калитко) тощо. У колористичних епітетах поширені кольори українського прапора («вічним буде все жовте, а безсмертним — блакитне» (П. Коробчук)) і чорний колір як символ ночі, смутку, згарища: «соняхи чорноголові» (К. Калитко), «чорне повітря» (Ю. Ілюха). Сприйняття чорного кольору як траурного наклало відбиток на емоційно-психологічне сприйняття темряви та всього того, що має чорний колір. Використовують поети й епітети, що зображають згарище, попелище, наслідки обстрілів і ракетних атак, наприклад «задимлений поцілунок» (С. Жадан), «продимлена душа», «ліс обгорілий» (К. Калитко), «розпечені міста» (Ю. Ілюха).

Серед засобів художньо-образного оцінювання воєнної дійсності завдяки переосмисленню значень слів важливе місце належить порівнянням. Передумовою порівняння є реальна подібність і відмінність порівнюваних об'єктів, їхні ознаки і взаємозв'язки. У західних дослідженнях визначається трикомпонентна структура порівнянь: у них виділяють «тему» (те, що описує порівняння), «засіб», або те, з чим порівнюють об'єкт, разом із маркером порівняння та «риси подібності», тобто властивості, спільні для теми і засобу (Shamsaeefard, Fumani, & Nemati, 2013, p. 165). Проте у воєнній поезії простежується структура порівнянь, ближча до моделі порівняльної конструкції С. Єрмоленко та Г. Іщук: «суб'єкт — об'єкт — основа — показник», коли між об'єктом і суб'єктом немає реального зв'язку, а «він виникає лише у свідомості мовця, який прагне відтворити певну ситуацію дійсності» (2018, с. 60).

У творах військових порівняння увиразнюють воєнні дії, створюють яскравий візуальний ефект, зображаючи війну як страшний і жорстокий досвід, який змінює людей і все навколо них. Наприклад, у Г. Бабіча: «нас, як тісто, місить вогняний вал», «наче кулак по всесвіту, стукнув залп», «небо луснуло, наче віконне скло», «сипав сльозами, як сіллю», «полум'я — як намисто розіп'яте», «думки, наче стрій перед боєм», «смерть, наче ворон, літає по колу», «дні один одного змінюють, наче з набоями коробки»; у П. Вишебаби: «це не вірші, а квіти, що вам в кітелі кладу», «підрозділ — неначе ченецький скит». З глибоким емоційним переживанням трагедій війни асоціюються порівняння К. Калитко: «мова — червона вишивка хрестиком по піднебінню», «будеш чекати й собі переправи, як перемоги», «ця вулиця — капіляр у твоїй щоці», «розгорнувши душі, немов щоденники, густо списані кривавою пастою — зауваженнями за поведінку», «розшаровуються мова й дійсність, ніби олія й вода», «і крутить землю війна між пальцями, як горошину», «вранці

я уявляю, як свіжі вирви ракетні, // ніби отвори на сопілці, міняють звучання вулиці», «і над нами по всьому цвинтарю прапори, прапори, // згряя сильних птахів, що б'є кольоровими крилами», «сирени не відрізнити від янгольської сурми»; Ю. Ілюхи: «вірші пишуться й кришаться, як пінопласт», «дні потьмяніли, наче старі ікони», «твій голос порожній, як пересохла ріка», «ти живеш, ніби забираєш у світу борг», «твое життя — ніби роман Ремарка, прочитаний в юності і забутий», «тістечко, кава й червона помада, як особиста броня»; Б. Томенчука: «пам'ять, мов колесо — спиця за спицею», «поставали сини, ніби з білого каменя мур», «мов рукопис, не горить архів», «вишийте, мамо, бронезилет, // ніби празничну сорочку», «бинт закривавлений — ніби рушник», «твоя Вітчизна, мов кегельбан», «душа пошарпана, як стяг»; П. Коробчука: «розбиратися у калібрах, як у хорях і ямбах». У військового О. Біка наявні дуже цікаві часові порівняння: час або зупинився — «назавжди застиг, ніби прикритий долонею сірничок», або ж рухається швидко й непередбачувано — «час, неначе парабелум». Складною структурною організацією вирізняються порівняння С. Жадана, наприклад:

1) Коли кожна душа,
ніби дитяча кишеня —
наповнена щасливим непотребом,
наповнена клубками світла,
нитками співу й відлуння,
коли кожен голос —
наче пташине гніздо,
надто високий, надто вразливий,
коли тривога домішується
до турботи, як дощова вода
до річкової;

2) Вокзал, мов коробка із-під взуття,
наповнена листами людей, що любили і вірили,
схована в шухлядах міст,
низаних на низину,
уздовж глибокого річища —
ось він торкається твого плеча
своїм задимленим
поцілунок, ось він відпускає тебе у світ,
як птахолов.

Зіставлення об'єктів у поетичних творах відбувається й за допомогою антитез, але, на відміну від порівняння, ці об'єкти мають протилежні лексичні значення. Наприклад, «це не любов — ненависть в моїх венах» (Г. Бабіч); «ти ще не бачила стільки життя, скільки він бачив смерті» (П. Вишебаба), «хоч плаче серденько моє, та пахне, пахне вже весною» (Г. Потопляк); «погомоніти б... // не про оцю війну, // не про світло-пільму, // не про любов-ненависть» (Н. Фурса); «ворожили не по звіздах — по в небо вирослих хрестах» (Б. Томенчук).

Сучасні поети експериментують з індивідуально-авторськими метафорами й метоніміями, навмисно вживаючи слова в переносних значеннях. Щоразу, інтерпретуючи ці художні засоби, читач опиняється на перетині понятєвих сфер, із якими пов'язані усталені асоціації: «коли смерть присяде на бруствер», «оживе на позиції стадо сталевих слонів», «земля підстрибнула», «мовчить земля в долонях», «коні чорних вершників лиха», «приходить залізо», «жорна, що з хруском змелють тебе на дерть» (Г. Бабіч); «сніг напивається ґрунтом», «край неба відклеювався шпалерою», «дивіться на наші танці з руйновиц, постів, окопів», «білий цвіт молоді черешні опається на кулет», «людина — по лікті в війні» (П. Вишебаба); «небо мого міста іржавіє», «лікуватись можна ненавистю і безмірною люттю» (Т. Власова); «човпеться вечір, топче попелище», «небо лячно тулиться до скронь», «дзьобаті стрілки лузають години», «дощ-приблуда січе калібром» (С. Сашук); «ліс обгорілий на обрії лежить дротяною щіткою» (К. Калитко); «проступали венами шляхи», «тишу роздерла тривога» (Б. Томенчук). Серед алегоричних образів — образ війни (у П. Вишебаби війна постає як «найбільш невмілий архітектор») та образи внутрішніх і зовнішніх ворогів (у Г. Бабіча «миші щурам надувають величчя», «впиваються у тіло голодні москити»).

Простежується в аналізованих поезіях воєнного часу й використання осучаснених оксимогонів — парадоксальних словосполучень («звільнити від волі» (Г. Бабіч), «завтра вчорашня зима» (С. Сашук), «праведні гріхи» (Б. Томенчук), «Мертва тиша така жива, // що я чую і Бога, й Духа» (Н. Фурса)), рефренів («За київським часом о п'ятій // у чорному небі — вогонь // від зірки чи збитих снарядів. // Народ ся рождає, славімо його. // Під дике ревіння сирени // розноситься звістка кругом, // по землях, ба більше — по венах: // Народ ся рождає, славімо його (П. Вишебаба) і риторичних фігур — риторичних звертань, запитань, окликів («Між душами, моя любове, не розрізають пуповин», «Край зими, і весна, і літо, і осінь, // знов зима, що насилу мене впізнає. // Обернися, чиє це життя пронеслося? // Моє» (П. Вишебаба)).

У поезії війни наявні символічні образи міста, дому, п'ятьми, ночі, світла, неба тощо. Місто зображується як місто-дім, розстріляне, зруйноване місто, місто-фортеця, місто-прихисток, покинуте місто, місто без світла й тепла: «З міста, що ракетами розтрощене, // До усього світу прокричу: // Цього року у Неділю Прощену // Я, здається, не усіх прощу!» (О. Ірванець); «цитаделі-міста запалюють пекло мостів і трас» (Г. Бабіч); «люди вмикали свої міста» (О. Бик); «на Донбасі міста не прокинуться від сирени, їх покинули люди, як кров залишає вени» (П. Вишебаба); «я вірю у місто, в якому лишилося моє серце» (Т. Власова); «місто схоже на аркуш, списаний рідним почерком», «обриси міста ледь зчитуються за димом»

(К. Калитко); «неначе серця, завмирають міста під атаками» (Ю. Ілюха). У різних іпостасях у поезіях з'являється дім: «Є ілюзія дому. // Немає можливості дому. // Жодного дому, крім власного тіла, // та й то ненадовго» (К. Калитко), «підстрелені хати» (Г. Потопляк).

Пітьма і ніч постають як ворог, як темрява блекаутів, як затяжне очікування світанку: «з часів скрутноі злої ночі» (Г. Бабіч); «п'ятьма день за днем заколисує зір, вигострює слух» (К. Калитко); «Ніч наступає, мов ворог. Місто чекає тривоги» (Ю. Ілюха). Образ світла з'являється як символ боротьби з темрявою: «Світла денного має вистачити на все, варте світла» (Н. Фурса); «тут стало багато мороку, але й стільки світла» (Т. Власова); «світло багатомільйонної людини» (П. Коробчук); «свято, мов світло, згасає в режимі наживо» (Ю. Ілюха).

Небо під час війни поети й поетеси зображують розстріляним, похмурим, зраненим, небезпечним і збайдужілим до людських страждань: «небо затерпло, сліпе», «небо, як на уламки потрісканий купол» (Б. Томенчук); «лахміття пошматованих небес, які давно не лагодила тиша» (П. Вишебаба); «небо схоже на схлип, тамований у передпокої» (К. Калитко). Час в аналізованих поезіях невизначений, безжальний, але водночас і великий: «І приходять великий час, і робить із тебе сурму, // видуває крізь тебе все, що інакше би не сказала. // І питаєш в нікуди: навіщо мене так мучиш? // А у відповідь гайвороння кричить над вокзалом», «застиглий час придорожніх припулків» (К. Калитко); «час як гість, невчасний й недоречний, // Стоїть увечері, завмерлий на порозі» (Ю. Ілюха); «немов прочанин, йшов крізь мене Час», «стрілка застрягла у місяці лютому» (Б. Томенчук); «кожна мить, як куплет» (С. Сашук); «вірші, наче душі — в них не вірять ті, // хто нічого не втрачав у цьому житті, // хто думає, ніби час — це щось застигле» (С. Жадан). Світ показано інфантильною, безпомічною стороною діалогу: «осліплий світ», «а ти бався в пісочниці, світе», «світе, чому ж не рятує краса?» (Б. Томенчук); «Привіт, світе, привіт. // Ти як? // Стомився від наших бід? // Привіт, світе, а це, бачиш, знову ми. // Поглянь, світе, на нас, ну, що ти?» (Л. Горова); «світ пада на спину, наче безпомічний жук» (Ю. Ілюха). Лютий і зима у віршах символізують війну: «Бреде смерть. Зимова пора. // Лівий низький берег Дніпра. // Золотий перетин нічної ріки. // Все як завжди. Все навпаки» (С. Жадан); «долютневі часи», «я не забуду жодного дня цієї весни. // я не забуду жодного дня цієї війни. // двадцять четверте лютого сталося вчора. // я з того ранку не забуваю нічого» (Т. Власова); «зима, як капкан, тримає своїми клешнями» (Ю. Ілюха); «Негода. Темінь. Свічка. Втеча // всього й усіх... І обійма // така велика порожнеча, // така велика, як зима» (Н. Фурса).

Бог постає в образі воїна й побратима, носить піксельну форму: «Країна глибока, ніби плесо ріки. Ісус на іконі сумирний вранці, // мовить слова —

печальні, нагорні. // Комір у нього на вишиванці // темніє, ніби шрам на горлі» (С. Жадан); «як до побратима звертаюся, а не просто до Бога», «Бог в однострої» (Г. Бабіч); «якщо Бог і є, він носить форму мого покоління» (П. Вишебаба); «Бог несе і мого хреста, він такий, як і я — упертий» (С. Сашук); «Отче, ти чуєш, як пахне ця осінь? Бачиш місто при цій горі?» (Ю. Ілюха); «Бог небесний заснув у раю», «Бог-капелан як відпущений гріх» (Б. Томенчук). Тим часом у М. Савки Бог «формує всю ніч батальйони», «прицільно стріляє, веде бої», «над дітьми розстеляє покров», «скуповує кровоспинне», «стає у чергу здавати кров», «дозволяє не прощати і називати усе як є» і навіть «толерує прокльони».

Серед інших релігійних образів — Богородиця, янголи, архангели: «Мадонна у формі Азова, і Янгол з морської піхоти», «йдуть по небу босоніж маленькі розгублені янголятка», «А на вході до раю блокпост, і Архангел — розгублений ротний, // Опустив автомата, і плаче, і руки тремтять, відчиняючи браму» (Г. Бабіч); «Янголи діляться цигарками, // По одній, — сміються, — на брата» (Т. Власова); «азовський берег, як справжнє пекло, — красивий» (К. Калитко); «На ангелах в уже безкрилих строях, // здавалось, хрест поставив навіть Бог» (Н. Фурса); «А пастушки-еменесники все розгрібають завали. Чого вже тільки не бачили, кого тільки не діставали» (О. Ірванець).

Висновки. Дослідження засвідчує, що ступінь «естетичної зарядженості» воєнної поезії різний. Є тексти, пересипані тропами й фігурами мови, а є такі, автори яких більшою мірою документують поточні події, використовуючи прагматичне, буденне мовлення. Але в будь-якому разі митці слова переповідають досвід переживання війни — як власний, так і інших людей, констатують події, факти й емоції, загортаючи їх в оболонку особистісних інтерпретацій. Героями творів постають військові, волонтери, капелани, біженці, представники різних професій, вікових категорій і релігійних переконань, при цьому більшість із них об'єднують непохитна віра в ЗСУ і прагнення до якнайшвидшої перемоги над загарбниками. Лейтмотивом поетичної творчості як несилової форми ведення боротьби стають, з одного боку, біль, страх, трагізм, а з другого — подвиг ЗСУ та звичайних українців, які щодня роблять свій внесок у спільну справу. Спостерігається оспівування бойового побратимства, просування образів мужності та маскулітності, зображення символів війни, контрастне розділення людей на «своїх» і «чужих», а життя — на «до» і «після», зорієнтованість на інтенцію виживання.

Зображально-виражальні засоби містять лексеми, безпосередньо пов'язані з війною (бій, битва, рукопашна, баталія, вибух, прильот, мішень, атака, вогонь, удар, окоп), армією (ЗСУ, армія, розвідка, солдат, захисник, герой, воїн, борець, визволитель), видами зброї та інших засобів ураження (ракета, дрон, зброя, автомат, артилерія, танк,

міномет, міни, калібр, іскандер, ППО, хаймарси, осколок, свинець, фосфор), ворогами (орк, окупант, п'ята колона, колаборант, зрадник, рашист, завойовник), реаліями життя військових (піксель, кітель, кровоспинне, шеврон, броня) і цивільних (сирена, пункт незламності, їжак, блекаут, тривожна валіза, біженці, генератор, буржуйка).

Образна система поетичних творів характеризується оказіональністю й варіативним розумінням. Оказіональність образів у воєнній поезії зумовлена конкретними подіями або враженнями поета, які він пережив унаслідок воєнних дій, а варіативне розуміння образів пов'язане з різним досвідом та особистими переживаннями читачів. Соціокультурний і духовний феномен воєнної поезії зумовлює світоглядну трансформацію суспільства, а її проблемно-тематичний спектр і зображально-виражальні засоби потребують подальших досліджень.

Покликання

- Бибик, С. (2020). «Літописці не шкодуватимуть для нас епітетів з відтінком червоного» (епітетика «Віршів з війни» Бориса Гуменюка). *Культура слова*, 92, 22–35. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2020.92.2>
- Єрмоленко, С., & Ішук, Г. (2018). Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича). *Мова. Свідомість. Концепт*, 8, 59–61.
- Колосова, О. (2020). Схід і захід з'єднала поезія: лінгвохудожній образ війни. *Український світ у наукових парадигмах*, 7, 170–172.
- Кречетова, Д. (2022, 6 квітня). 80 % — оптимістичні. Портал «Поезія вільних» зібрав понад 10 тисяч віршів про війну. *Українська правда. Життя*. <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129>
- Маленко, О. (2016). Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі. *Український світ у наукових парадигмах*, 3, 105–113.
- Мачулін, Л. (2022). Національні архетипи як модус поезії спротиву в російсько-українській війні. *Культура України*, 77, 19–27. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.077.02>
- Пастух, Т. (2022, 27 липня). Поезія в час війни (II). *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/112646>
- Поезія вільних (2022). Мін-во культури та інформаційної політики України <https://warpoetry.mkip.gov.ua>
- Поліщук, Я. (2016). *ArsMasacrae*, або Про те, чи є поезія на війні. *Слово і Час*, 7, 3–11.
- Пухонська, О. (2017). «Війна після війни», або Волинь у літературній версії пам'яті (за романами А. Кокотюхи «Червоний» та «Чорний ліс»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія філологічна*, 65, 71–74.
- Пухонська, О. (2022). *По за межамі бою. Дискурс війни в сучасній літературі*. Дискурс.
- Стецьк, М. (2017). Поезія війни в лінгвостилістичному вимірі. *У Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 3, 342–352. <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2017.110621>
- Цепкало, Т. (2008). Лінгвопоетичні засоби у поезії Б.-І. Антонича. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 8, 316–321.
- Jomini, A. Mendell, G., & Craighill, W. (2007). *The art of war*. Courier Corporation.
- Романенко, О. (2022). Українська відеопоезія як естетичний феномен сучасного літературного процесу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 31(1), 61–65. <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.12>
- Shamsaeefard, M., Fumani, M. R. F. Q., & Nemati, A. (2013). Strategies for Translation of Similes in Four Different Persian Translations of “Hamlet”. *Linguistics and Literature Studies*, 1(3), 164–168. <https://doi.org/10.13189/lis.2013.010305>

References (translated and transliterated)

- Bybyk, S. (2020). "Litopystsi ne shkoduvatymut dlia nas epitativ z vidtinkom chervonoho" (epitetyka "Virshiv z viiny" Borysa Humeniuka) ["The chroniclers will not spare epithets with a shade of red for us" (epithet "Poems from the War" by Borys Humenyuk)]. *Kultura slova*, 92, 22–35. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2020.92.2>
- Jomini, A. Mendell, G., & Craighill, W. (2007). *The art of war*. Courier Corporation.
- Kolosova, O. (2020). Skhid i zachid ziednala poezii: linhvokhudozhnii obraz viiny [East and West were connected by poetry: the language and artistic image of war]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh*, 7, 170–172.
- Krechetova, D. (2022, April 6). 80 % — optymystychni. Portal "Poezia vilnykh" zibrav ponad 10 tysiach virshiv pro viinu. [80 % are optimistic. The "Poetry of the Free" portal has collected over 10,000 poems about the war]. *Ukrainska Pravda*. Zhyttia. <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129>
- Machulin, L. (2022). Natsionalni arkhetypy yak modus poezii sprotyvu v rosiisko-ukrainskii viini [National archetypes as a mode of resistance poetry in the Russian-Ukrainian war]. *Kultura Ukrainy*, 77, 19–27. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.077.02>
- Malenko, O. (2016). Rytoryka viiny v suchasnomu ukrainskomu poetychnomu dyskursi [Rhetoric of war in modern Ukrainian poetic discourse]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh*, 3, 105–113.
- Pastukh, T. (2022, July 27). Poeziia v chas viiny [Poetry in time of war]. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/112646>
- Poeziia vilnykh (2022). [Poetry of the free]. Min-vo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy. <https://warpoetry.mkp.gov.ua>
- Polishchuk, Ya. (2016). ArsMasacrae, abo Pro te, chy ye poeziia na viini [ArsMasacrae, or Whether there is poetry in war]. *Slovo i Chas*, 7, 3–11.
- Pukhonska, O. (2017). "Viina pislia viiny", abo Volyn u literaturnii versii pamiati (za romanamy A. Kokotiukhy "Chervonyi" ta "Chornyi lis") ["War after war", or Volhynia in the literary version of memory (based on the novels "Red" and "Black Forest" by A. Kokotyukha)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia filolohichna*, 65, 71–74.
- Pukhonska, O. (2022). *Poza mezhamy boiu. Dyskurs viiny v suchasni literatury* [Outside of combat. Discourse of war in modern literature]. Dyskursus.
- Romanenko, O. (2022). Ukrainian video poetry as an aesthetic phenomenon of the modern literary process. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies*, 31(1), 61–65. <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.12>
- Shamsaefard, M., Fumani, M. R. F. Q., & Nemati, A. (2013). Strategies for Translation of Similes in Four Different Persian Translations of "Hamlet". *Linguistics and Literature Studies*, 1(3), 164–168. <https://doi.org/10.13189/lls.2013.010305>
- Stetsyk, M. (2017). Poeziia viiny v linhvostylistychnomu vymiri [The poetry of war in the linguistic-stylistic dimension]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*, 3, 342–352. <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2017.110621>
- Tsepkalo, T. (2008). Linhvopoetychni zasoby u poezii B.-I. Antonycha [Lingupoetic means in the poetry of B.-I. Antonych]. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Linhvistyka"*, VIII, 316–321.
- Yermolenko, S., & Ishchuk, H. (2018). Spetsyfika porivnialnykh konstruksii u systemi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy (na materialii prozy Yurii Andrukhovycha) [The specificity of comparative constructions in the system of the modern Ukrainian literary language (based on the prose material of Yury Andrukhovych)]. *Mova. Svidomist. Kontsept*, 8, 59–61.

Svitlana Fiialka

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

FIGURATIVE LANGUAGE OF UKRAINIAN POETRY WRITTEN DURING THE PERIOD OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

The relevance of the research lies in the need to understand the representation of the phenomenon of war in modern Ukrainian poetry. The scientific novelty of the research results is due to the identification of the means of image creation, with the help of which the wartime poetry reflects the reaction to the full-scale invasion of the Russian Federation and the processes of overcoming the traumatic experience and dismantling of colonial worldview structures and narratives. The heroes of modern poetic works are soldiers, volunteers, refugees, and representatives of different age categories and religious beliefs, while the leitmotif of creativity is, on the one hand, pain, fear, and tragedy, and on the other hand, the feat of the Armed Forces of Ukraine and ordinary Ukrainians, their common aspiration to defeat the aggressor. The purpose of the article is to characterize the figurative and expressive means of modern poetry about war, its symbolism, and lexical-semantic content. The research used structural-semantic and contextual analysis methods and interpretive and descriptive methods. The mechanism of identifying imagery became the associative level of works.

As a result of the research the figurative and lexical features of the poems that appeared in the public domain during the full-scale aggression of the Russian Federation are singled out. The stylistic functions of epithets, similes, and metaphors of war, which actualize the emotional evaluations and concrete-sensual associations of the author and the reader, are outlined. The symbolic world of war poetry is characterized, and the corresponding concepts that it is constructed from are highlighted: "home", "light", "city", "sky", "darkness" ("night"), "winter", "February", etc. The methods of structural-semantic and contextual analysis, interpretive and descriptive methods are used. As part of figurative and expressive means, in new contexts, words acquire lexical meanings that only partially coincide with those recorded in dictionaries. Individually authored epithets, metaphors, similes, and other tropes contain associations with the realities of wartime, as well as chronicles of news reports; poets who are in the ranks of the armed forces, paint pictures of military actions, which they witnessed and participated in, poeticize the theme of brotherhood. The figurative system of poetic works is characterized by occasionality, and expressiveness is a means of artistic communication and performs aesthetic, cognitive, and communicative functions. Poems about the war rise to new conceptual meanings and, of course, have already become an integral part of the national liberation struggle of Ukrainians.

Keywords: war poetry; communication; war vocabulary; epithet; metaphor; simile; symbol.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2023